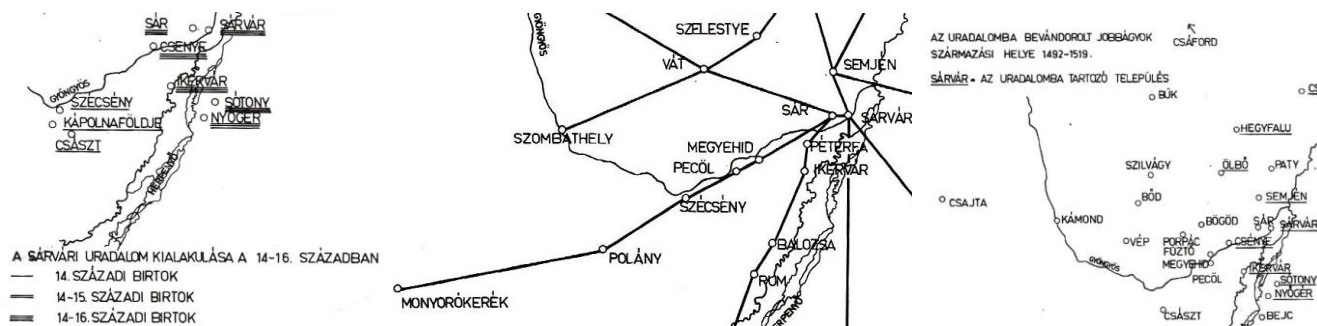

MÚLTIDÉZŐ

XII. ÉVFOLYAM, 2023. I. SZÁM

Tizenkettedik évfolyamába lép a Vasszécsenyi Múltidéző, mindezt teljesen önerőből, semmilyen önkormányzati vagy civil támogatás nélkül teszi. Ez példanélküli jelenség manapság. Mostani számunkban településünk homálybavészó falurészeinek, faluelődjeinek múltjával foglalkozunk: Császt, Halastó és Lesvár, melyek dűlőnevekben (vagy még úgy sem) maradtak fenn, pontos helyük máig kérdéses. Bonyolítja a helyzetet, hogy Császt utolsó említésekor 1609-ben már két Császt létezett, egy Alsó és egy Felső. (Valójában egy 1833-36-os térkép jelzi utójára a falut.) A dűlőneveket is tartalmazó katasztertérképek Császtbánya I. és Császtbánya II.-ként különböztetik meg a két elpusztult faluelődöt. Az egyik Császt a Gyöngyös partján volt Szécseny és Pecöl között, a másik pedig a rumi országút mentén Vasszécseny és Csemeszokpács között, a mai 87-es úttól Északkeletre.

1. kép: A sárvári uradalom falvai a középkorban; 2. kép: Középkori utak Sárvár térségében; 3. kép: A sárvári uradalomba költözők eredeti lakhelyei

Vélhetően az előbbi volt az Alsócsászt (176,4 m), míg az utóbbi Felsőcsászt (180 m). Mindkét Császtot pontosan tudjuk lokalizálni. Alsócsászt (Császtbánya II.) a Kenderáztató-Galla-Harangláb területek találkozásánál volt, míg Felsőcsászt (Császtbánya I.) a mai 87-úttól Északkeletre terült el. (A Harangláb név az egykori császtai temetőre utalhat, Császtban ugyanis nem volt templom. A Császtbánya nevek pedig talán arra utalnak, hogy épületköveket, esetleg gypvasat bányásztak itt ki.) A Császtbánya II. területén római kori, középkori edénytöredékek, épületkö-darabok, nagyméretű téglatöredékek kerültek elő, míg Császtbánya I.-nél szintén római kori és középkori cseréptöredékek, valamint salakvas, bucavas és egy acélosított vasdarab. Egy régi forrás Császtkovácsként is említi az egykori falut.

4. kép: Salakvas-darabok Császtbánya I.-ről; 5. kép: 28x7x7cm-es vasbuca Császtbánya I.-ről; 6. kép: Acélosított vasdarab és más vasleletek Császtbánya I.-ről

Császt első említése 1346-ban történik egy Horrói birtokbeiktatási határjárás során, későbbi időkben *Czászd*-ként, *Chaz*-ként, *Chazth*-ként írták a falu nevét. Mivel nem messze tőle, Boucz Teréz, a Savaria Múzeum régésze, 1961-ben az Egeralján római kori útmaradványt azonosított be (sajnos ma már sem az útírányt sem a helyet nem tudjuk meghatározni), így a szó eredete akár a *castellum*-ból is származhat (14 km-re vagyunk Savariától). Az Egertől Csemeszok irányába tartó földútról a régiek azt tartották, hogy „hajdan itt ment a régi országút”.

7. kép: Nagyméretű épülettégla-töredék Császtbánya II. területéről; 8. kép: Épületkő Császtbánya II. területéről; 9. kép: Homokkő épületkő-töredék Császtbánya I. területéről

Ez a földút visz egyébként Császtbánya I.-hez, aminek a neve az utóbbi évszázadokban keveredik Lesvárral is, de erről majd később. (A két Császtbányát az Eger választja el egymástól, az 1609-es forrás a két Császt kapcsán erdőket is említ, de erről is majd később). A régi osztrák katonai térképek a falutól Keletre húzódó hatalmas erdőt Horrói, majd Császtai erdőnek nevezték.

10. kép: A Harangláb melletti erdő; 11. kép: A Lesvári dűlő; 12. kép: Az Eger délkeleti oldala, ezt a területet nevezeték régebben Kisírtásnak

Lesvár múltját Tóth Ferenc egykori iskolaigazgató kutatta, a helyi szájhagyomány szerint a török korban a szécsenyi udvarháznak, várkastélynak (1635-ből ismerjük a várnagyát: Szőlősi István) az előváraként funkcionált Lesvár a rumi országút mentén. Ennek a Lesvárnak a pontos helyét nem ismerjük, nagy valószínűséggel nem volt azonos a később kialakított, az Ebergényi uradalomhoz tartozó Lesvár majossal. (Az első osztrák katonai térképen az út egyik oldalán látható a Lesvári major, míg átellenben, az út túlsó oldalán, Szécsenyhez, illetve a Balátához közelebb, a Hídalja terület szélén két épület rajza szerepel.)

13-14. kép: Kiszáradt érmeder Lesvár majortól Északra; 15. kép: A II. Világháború után elbontott Lesvár major helye

Császt és Szécseny mellett Halastó is feltűnik az enyingi Török család Pápai uradalmi felsorolásában. 1549-ben Szécsenyben 26 volt az adógyég száma, Császté a fele (13,5), tehát abban az időben Szécseny kétszer nagyobb lehetett Császtnál. (Császt 6 portából állt, Szécseny 16-ból.) Enyingi Török Ferenc pápai várkapitány, Szécseny, Császt és Halastó földbirtokosa, 1554-ben az egykori szécsenyi vízivár helyén erődített várkastély építésébe kezdett. Legalább három évig elhúzódott az építkezés. (1558-ban a Vasvári Társaskáptalan is a biztonságosabbnak számító Szombathelyre költözött.) 1603-ban a török óriási pusztítást végzett a Dunántúlon, Szombathely külvárosát is felégette. Feltehetően ez után létesült Lesvár, de erre adat eddig nem került elő. Császt, Halastó és Lesvár területei kifli alakban ölelték körül a középkori Szécseny területét, ezt a „kiflit” többségében abban az időben még erdő borította.

16. kép: Kiszáradt tó Lesvár majortól Északra (háttérben a Kőszegi hegy), Lesvár majortól Nyugatra eredő kis ér táplálta vízével, míg a múlt században ki nem száradt mindkettő

A Halastó beazonosítására csak egy múlt évi terepbejárás során történt meg. Szécseny kenézi határánál, Császtbánya II.-Haranglábtól Keletre, ahol a Gyöngyös patak és a Fekete ér olyan közel folyik egymáshoz, a Fekete ér egy nagyobb területen kiterjedt, a régi térképek ezt a vízfelületet „Nagy folyónak” nevezik. Ez ma is Vasszécseny földterületének a legmélyebb pontja (172,6 m). Itt feltétlen meg kell jegyezni, hogy a falu különböző pontjain, a múlt század utolsó harmadában létesült vízkutak miatt az érmedrekből, és a korábbi időkben kiásott öntözőárkokból mindenütt eltűnt a víz. Korábban a „Nagy folyóhoz” hasonló víz-kiszélesedés másutt is volt, többek közt a Baláta mellett, ahol a feltételezésünk szerint a valódi Lesvár létesült.

17. kép: Lesvár majortól Keletre lévő terület (háttérben a horizonton a Pecöli-Császtí-Horrói erdő), a bal oldali erdősávnál lakóépületeket jelzett az első osztrák katonai térkép (ma már semmi nyomuk), az erdősáv előtt húzódik a 87-es út, az egykori rumi országút

Lesvár egészen pontos helyét viszont még ma sem tudjuk, ugyanis a térképek a rumi országút mindkét oldalára jelölik (hol itt, hol ott). Néhány éve valaki jelezte, hogy Lesvár területén beomlott egy boltíves földalatti helyiség, de ezt a helyszínt mindmáig nem sikerült megtalálni. Sajnos arra sem találtunk adatot, hogy a rumi országút mellett, Szécseny melyik földbirtokosa építette a Lesvári majort. Már az első osztrák katonai térképen is látjátó, tehát valószínűleg már az Ebergényiek előtt a szécsenyi uradalom része volt. Mind a Festeticsek, mind a Schilsonok, és később a Batthyányiak is komoly építkezők voltak Szécsenyben. (Mint említettük, valószínű két különböző helyszínről van szó, azonos névvel. A major vette át a korábbi Lesvár nevet.) Lesvár, ahogy már utaltunk rá, valószínű egy vízivár lehetett, a Fekete és kanyarulatánál, ahol az megkerüli a Balátát. A Fekete ér medrében egy kisebb sziget is található itt, amit ma benőtt az erdő. (Erről a pontról belátható Rum felé az országút.) *Vas megye földrajzi nevei* is ide jelöli Lesvárt. Tehát míg a majort vagy a Festeticsek, Schilsonok, Batthyányiak építették, magát a Lesvárt vagy az enyingi, vagy a telekesi Török családok. Szécseny katonailag, stratégiaileg később elveszti jelentőségét, akkor már az uradalmi funkciója kerül előtérbe, jó földjei, vízi adottságai (öntözhető területek nagysága) révén. Ekkor szabályozták a térséget behálózó érrendszert, és szinte minden földterületre el tudták vezetni a vizet öntözéshez. (Ma ezek mind kiszáradtak, egyrészt mert elbontották a vízimalmokat, amik felduzzasztották a Gyöngyös patak vizét, másrészt az itt létesített, Szombathelyt ívóvízzel ellátó vízkutak miatt.

18. kép: Császt emléktáblája a Lesvár-majornál (biztosan nem itt volt a középkori falu), sajnos az új kerékpárút mellé nemrég kihelyezett emléktáblák is teljesen félrevezetők (mindkettő rossz helyen van); 19. kép: Galla, háttérben a Haranglábi erdő, jobbra Császtbánya II.

A Lesvár majornál egy vendégfogadó is működött. (Szombathely felől Kiskajd, Tana, Lipárt után ez volt a következő vendégfogadó az országút mellett, minden uradalom üzemeltetett egy vendégfogadót. A következő csemeszi volt.) Lesvár majortól nyugatra az osztrák katonai térképek egy ott eredő ér-patakot jeleznek, ennek a medrét később szabályozták, sőt körbe vezették a vizét Lesvár major körül. (A közölt fényképeken az eredeti meder és a későbbi szabályozott meder is látható.) Lesvár majortól Északnyugatra, valamikor egy nagyobb tó is létezett, a múlt század közepi térképek még jelzik, mára sajnos teljesen kiszáradt (korábban ezt véltük a történeti „Halastónak”).

20. kép: A Haranglábi erdő (közel az egykori Halastóhoz) egy tavaszi hóolvadás után; 21. kép: Ösvény az egykori Halastóhoz; 22. kép: Az egykori Halastó legmélyebb pontjai ma is víz alatt vannak

Mind a két Császtbánya és Lesvár, valamint a Lesvár major esetében is a táj sokat változott az utóbbi évszázadokban. Az első osztrák katonai térkép szerint, szinte mindent beborított az erdő. Később ezekbe az erdőkbe utakat vágtak (pl. egy út épp a Lesvár majorhoz vezetett). Az első térkép egyáltalán nem tekinthető pontosnak, néhány utat ugyan jelöl az erdőkön át, de azok valószínűleg nem azonosak a későbbi szabályozott, rendszerű utakkal. A Lesvár major melletti legelőre (ahol a gémeskút még ma is áll), széles utak vezettek az erdőn keresztül, hogy a szécsényi „nagyuccából” a csordát ki lehessen lábon hajtani ide.

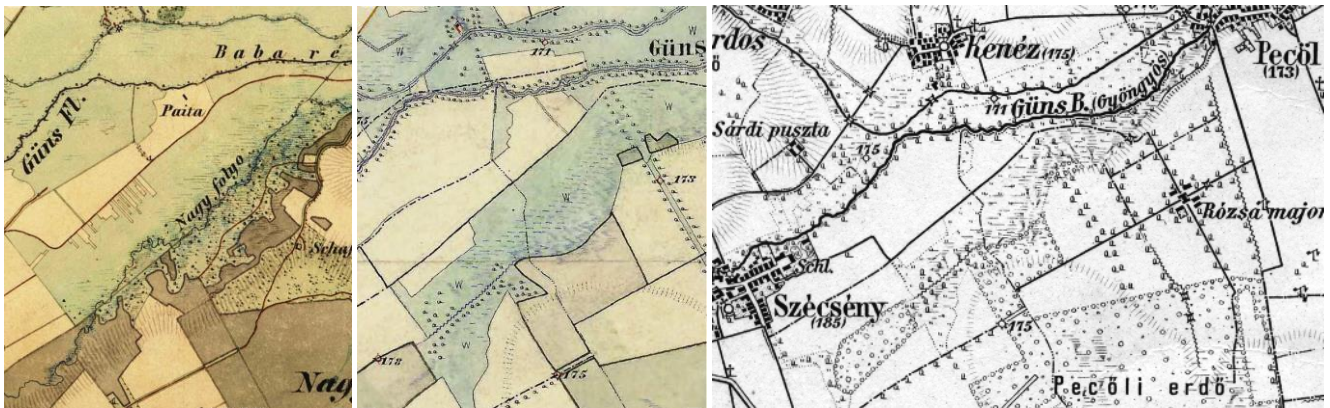

26. kép: 1790 körüli térkép, ami a Lesvári majort az rumi út jobb oldalára jelöli; 27. kép: Az első osztrák katonai térkép 1785-ből, ugyanígy tesz; 28. kép: Schedius Lajos és Blaschnek Sámuel térképe 1833-36-ból is ezt teszi Lesvár majornal, viszont Császtot az út bal felére helyezi (helyesen)

29. kép: 1833-as térkép Lesvár major helyén jelzi Császtot; 30. kép: Az 1847-es Bécs-Adriai tenger „vaspálya” nyomvonalának terve Lesvár majort a rumi út jobb oldalán jelzi; 31. kép: Az 1872-84-as harmadik katonai térkép gyönyörűen jelzi Lesvár majort

Sajnos e titokzatos faluelődök kutatásában továbblépni csak két irányba lehet. Egyrészt szisztematikusan át kell nézni a Szécsény és Császt korábbi birtokoscsaládjainak levéltári anyagait (Festetics-, Batthyány-, Ebergényi levéltárak), másrészt valamilyen mélységű régészeti feltárások szükségesek. (Pl. nagy előrelépés lenne a császtói temető pontos behatárolása, és egy kutatóórákkal néhány sírfeltárás, aminek anyagából kirajzolódhatna, meddig használták a temetőt, mikor szűnik meg a falu. (Az a 3. képen látható, hogy sokan Császtól Sárvárra költöztek.)

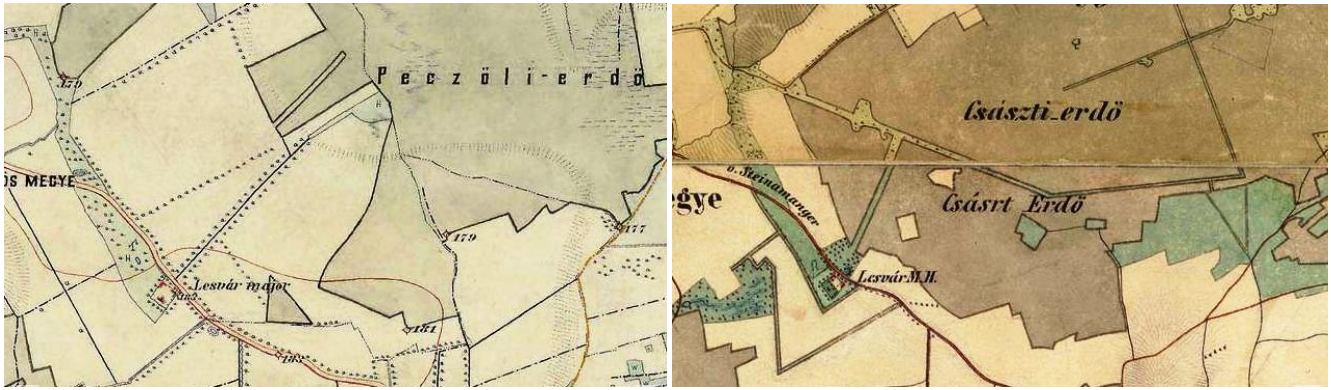
32. kép: Az 1846-os második osztrák katonai térkép „Nagy folyóként” jelzi az egykori halastó helyét; 33. kép: Ugyanebből az időből egy másik térkép mindezt vízzel borított területként ábrázolja; 34. kép: Az 1872-84-es térkép is így tesz

Lesvár major építkezési fázisai is valamelyest kikövetkeztethetők a térképek alapján. Az első osztrák katonai térkép ebből a szempontból nem mérvadó (a szécsényi ó-kastély helyén is, mint Lesvárnál, egy zárt négyzettel, téglalappal jelöli az épületeket). A másodikon azt látjuk, hogy egy négyzet alakú mező felénk eső két első sarkán, tükörszimmetrikusan két „L” alakú épület állt, mögöttük, a négyzet tengelyén, arra merőlegesen egy hosszabb, és nagyobb téglalap alakú épület állt. Erre az épületre merőlegesen, a rumi út túloldalán egy hosszú allét látunk, kétoldalt szabályosan ültetett fákkal, ami ez egykori országtűtba torkollt bele.

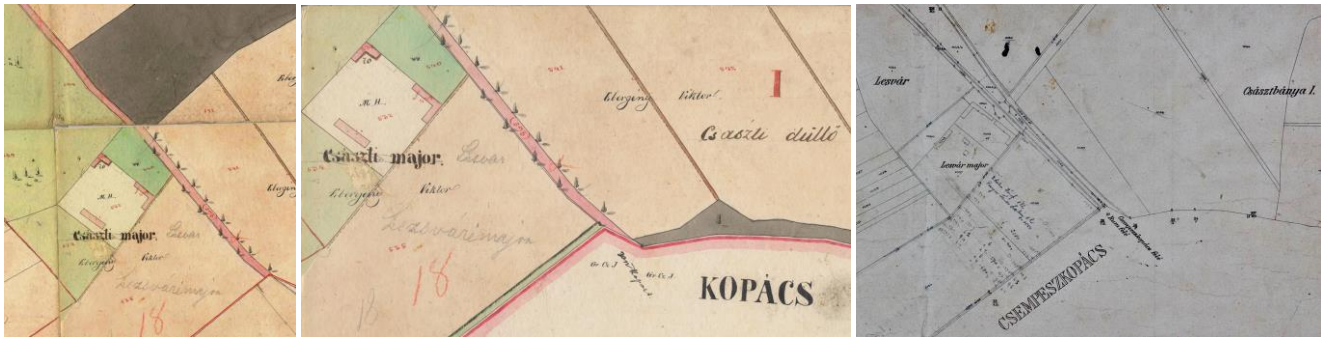
35-36. kép: Ugyanez a terület az 1857-es kataszteri térképen; 37. kép: És az 1916-ason

Az 1857-es kataszterterképen ez az út már nincs jelezve, a két első „L” alakú épület közül jól láthatóan a bal oldali volt a nagyobb. Az 1916-os térkép arról tanúskodik, hogy közben nagy építkezések és átalakítások zajlottak. Mindkét „L” alakú épülethez hozzáépítettek, előlről szinte várfalként zárták le a teret. Viszont a szemben lévő, a tengelyre merőleges főépület mindkét oldalából elbontottak egy részt. Helyettük 1916-ban három épület állt, egy a tengelyre merőlegesen, kettő azzal párhuzamosan. Az utóbbi kettő közül a jobb oldali egészen hosszú volt. (Az összes épületet elbontották az államosítás után.)

38-39. kép: Tágabb környezetben a Lesvár major, az 1846-os térképeken

Az 1846-os két térkép a sok hasonlóság mellett, komoly eltéréseket is mutat. A Lesvár majorral szembeni áll az elsőn tovább visz az erdőig, illetve annak szélén haladó Kelet-Nyugat irányú földútig. A másikon a már említett régi országútba torkollik.

40-41. kép: 1856-57-es térképek; 42. kép: Az 1916-os katasztertérkép

Mint említettük, az 1856-7-es térképek nem jelölik a Lesvár majorhoz vezető allét, csak az egyik egy földutat, a másik azt sem. Amelyiken a földút látható, annak egyik oldalán erdő, a másikon szántó. (Amelyik az utat sem jelöli, ott az egész szántó.)

43. kép: 1910-es térkép; 44. kép: 1913-as térkép; 45. kép: Légifelvétel a Galláról, mögötte a Harangláb és az egykori Halastó

Az 1916-oson már a major előtt halad el a vasút (már az 1847-es vasútterven Lesvár major mellett haladt el, csak akkor végig a rumi országúttól Nyugatra). Hivatalos megálló nem létesült Lesvárnak, csak alkalmi és eseti, ha volt leszálló, vagy felszálló (A major lebontása után ez is megszűnt). „Így múlik el az idő”, tartja a közmondás, és ez Császtra, Halastóra és Lesvárra is igaz. Mára egyikből sem maradt semmi, legalább is a felszín felett. A föld mélye őrzi múltjukat, mi most képzeletben ebbe a világba kalauzoltuk el a Múltidéző olvasóit. A török kor után Császt eltűnik a történelem lapjairól, ennek az eltűnésnek nem ismerjük pontos okait, talán a török pusztításokkal függ össze. A kiszolgáltatott kis falurészek nem jelentettek biztonságot a térségben gyakran megforduló török seregek, csapatok pusztításaitól, és valószínű ilyeneknek estek áldozatul. Egy kopjafa őrzi emlékét az elpusztult, kihalt falunak. Ha legalább egykori temetőjére rálelnénk, egy kereszt, vagy Mária szobor méltóbb és nemesebb emléket jelentene Császtnak.